

ТЭРМІНАЛАГІЧНЫЯ ПРАБЛЕМЫ КРАЯЗНАЎЧАЙ БІБЛІЯГРАФІІ

Пры вывучэнні краязнаўчай бібліяграфічнай дзейнасці абласных універсальных навуковых бібліятэк Беларусі (АУНБ) патрэбна выявіць не толькі спецыфічныя паняцці, якія характэрны для гэтага напрамку іх працы, але і агульныя, якія вызначаюць сутнасць паняццёвага апарату краязнаўства. У якасці такіх выступаюць паняцці «край», «краязнаўства», «краязнаўчая літаратура», «краязнаўчая бібліяграфія».

Этымалагічны і лагічны аналізы асноватворных паняццяў краязнаўчай бібліяграфіі, якія былі праведзены намі, дазволілі зрабіць наступныя вывады.

Паняцце «край» з'яўляецца абстрактна-сітуацыйным (плаваючым). Змест яго складае сукупнасць адзнак: адміністрацыйна-тэрытарыяльная, культурна-гістарычная, фізіка-геаграфічная, прыродна-кліматычная, геалагічная, эканамічная, этнаграфічная. Аб'ём паняцця акрэсліваецца колькасцю выбраных адзнак, іх камбінацыяй. Межы паняцця «край» рухомыя. Верхнія павінны быць менш тэрыторыі краіны, а ніжнія - звужаны да дробнай часткі краю (вуліца, прадпрыемства, рака...). Каб абстрактнае паняцце стала канкрэтным, неабходна дадаць да яго іншыя вызначальнікі (павялічыць яго змест), напрыклад «Магілёўскі край». Вылучэнне паняцця «край» па нацыянальнай прымене лічым неправамоцным, таму што апошняя выходзіць за яго межы.

У якасці сіноніма тэрміна «край» магчыма выкарыстанне тэрміна «рэгіён», а затым у пэўных значэннях вытворных ад яго: «рэгіёназнаўства», «рэгіянальная бібліяграфія», «рэгіянальны дакумент».

Пазнанне краю, усебаковае яго вывучэнне складаюць мэту краязнаўства. Спецыфічнай праблемай краязнаўства Беларусі з'яўляецца размежаванне паняццяў «краязнаўства» і «беларусазнаўства». Гэта асабліва важна для вызначэння меж, у

якіх неабходна ажыццяўляць краязнаўчую бібліяграфічную дзейнасць АУНБ. У ходзе аналізу існуючых думак спецыялістаў па пытанню аб'ёму і зместу гэтых паняццяў мы прыйшлі да вываду, што паняцце «краязнаўства» неабходна разглядаць як частку паняцця «беларусазнаўства».

Да крыніц краязнаўства адносіцца і краязнаўчая літаратура, якая звязана з краем рознымі адзнакамі: зместам, формамі альбо іх спалучэннем. На наш погляд, на сучасным этапе мэтазгодна ўжываць тэрмін «краявы дакумент», у аб'ём якога ўключаюцца ўсе дакументы, што адносяцца да краю як па форме, так і па зместу. Вызначэнне паняцця «краявы дакумент» пабудавана на агульнавядомым філасофскім палажэнні аб дыялектычным адціненне формы і зместу, а іменна: краявы дакумент — гэта дакумент, які зместам і формай або толькі зместам ці формай звязаны з краем. Такім чынам, змест паняцця «краявы дакумент» уключае: краязнаўчыя дакументы, мясцовыя выданні, дакументы ўраджэнцаў і дзеячаў краю і біяграфічныя дакументы аб іх. Адносіны паміж асноўным паняццем і яго складанымі часткамі вызначаюцца рода-відавymi сувязямі. Для азначэння дакументаў, якія адносяцца да краю па зместу, аўтарскай прыналежнасці, але выдадзеных за яго межамі, мэтазгодна выкарыстоўваць тэрміны: «змястоўная краязнаўчая экстэрыёрыка», «аўтарская краязнаўчая экстэрыёрыка», якія з'яўляюцца вытворнымі ад агульнага тэрміна «экстэрыёрыка».

У бібліяграфічназнаўстве найбольш часта ўжываецца тэрмін «краязнаўчая бібліяграфія». Існуюць два напрамкі ў вызначэнні яго аб'ёму і зместу.

Прадстаўнікі першага з іх выступаюць за пашыранае яго тлумачэнне, уключаючы ў гэта паняцце тры віды краязнаўчай бібліяграфіі:

- 1) бібліяграфію літаратуры, якая па зместу звязана з краем (уласна краязнаўчую бібліяграфію);

- 2) бібліяграфію мясцовага друку;

- 3) бібліяграфію мясцовых дзеячаў і ўраджэнцаў. У межах другога напрамку спецыялісты разглядаюць гэтак паняцце больш вузка. Яны лічаць, што краязнаўчая бібліяграфія - гэта бібліяграфія

літаратуры, якая адносіцца да вызначанай тэрыторыі толькі па зместу. У першым выпадку супярэчнасць заключаецца ў тым, што прадстаўнікі гэтага напрамку ў якасці і радавога, і аднаго з відаў бібліяграфіі выкарыстоўваюць тэрмін «краязнаўчая бібліяграфія». Па гэтаму да аднаго з яе відаў яны прапаноўваюць дадаць, здаецца бы, змястоўную адзнаку «ўласная краязнаўчая бібліяграфія», хоць слова «ўласная» ніякай змястоўнай нагрукі не нясе. У другім выпадку, на наш погляд, змест тэрміна «краязнаўчая бібліяграфія» раскрываецца няпоўна, таму што аўтары яго акрэсліваюць (абмяжоўваюць) гэты тэрмін толькі адным відам: «бібліяграфія літаратуры, якая адносіцца да краю па зместу». Каб вызначыць лагічна несупярэчлівыя рода-відавныя паняцці краязнаўчай бібліяграфіі, мы прапаноўваем у якасці родавага паняцця выкарыстоўваць тэрмін «краявая бібліяграфія», які абазначае арганізацыйна-тэрытарыяльную частку краіны. У межах яго існуюць такія віды бібліяграфіі, як:

- 1) краязнаўчая;
- 2) мясцовых выданняў;
- 3) ураджэнцаў і дзеячаў краю.